

AD QUARTUM dicendum, quod ad hoc quod homo actu consideret secundum species quæ habitualiter in intellectu existunt, requiritur intentio voluntatis: nam habitus est quo quis agit cum voluerit, ut dicitur in III de Anima (a Commentatore, com. XVIII); et similiter per intentionem appetitus sensitivi contingit quod actu animal imaginetur ea quæ prius in memoria conservabantur. Potest autem et hoc in homine fieri per intentionem appetitus intellectivi, secundum quod appetitus superior movet inferiorem.

AD QUINTUM dicendum, quod species quæ præexistunt in organis sentiendi, medio modo se habent inter actum perfectum et potentiam puram; sicut et species quæ habitualiter existunt in intellectu; et per solam intentionem appetitus reducuntur in actum perfectum.

AD SEXTUM dicendum, quod apprehensio sensitiva hominis nata est immutari, sicut a proprio motivo, dupliciter: uno modo secundum aliquid motivum exterius, quod quidem fit secundum motum a rebus ad animam; alio modo secundum aliquid interius motivum; quod quidem fit secundum motum ab anima ad res; et utroque motivo dæmon uti potest ad immutandum hominis imaginationem vel sensum.

AD SEPTIMUM dicendum, quod verbum illud Augustini non est sic intelligendum, quod ipsam vim phantasticam hominis, aut etiam speciem in ipsa conservatam aliquo corpore circumdet, ut sic ipsam sensibus aliorum obijciat; sed quia ipse dæmon qui speciem et imaginationem alicujus hominis format, aliam similem speciem vel corporaliter exterius aliorum sensibus obijci, vel intrinsecus in eorum sensibus similem speciem operatur.

AD OCTAVUM dicendum, quod dæmon immutat potentiam imaginativam vel sensitivam hominis, non quasi ipse se exhibeat medium, vel obiectum; sed inquantum proprium subiectum sensitivæ vel imaginativæ virtutis defert ad ipsam, ut supra dictum est.

AD NONUM dicendum, quod dæmon non immutat potentiam sensitivam et imaginativam se ei obijciendo, ut ostensum est; sed eam transmutando; non quidem alterando, nisi quantum ad motum localem: quia non potest de se imprimere novas species, ut dictum est. Immutat autem transmutando sive localiter movendo, non quidem substantiam organi dividendo, ut sic consequatur sensus doloris; sed movendo spiritus et humores. Quod autem ulterius obijciatur, quod sequitur quod secundum hoc dæmon non possit aliquid novum homini demonstrare secundum imaginariam visionem: dicendum est, quod novum aliquid potest intelligi dupliciter. Uno modo totaliter novum, et secundum se et secundum sua principia; et secundum hoc dæmon non potest aliquid novum homini secundum visionem

imaginariam demonstrare: non enim potest facere quod cæcus natus imaginetur colores, vel quod surdus natus imaginetur sonos. Alio modo dicitur aliquid novum secundum speciem totius; puta, si dicamus esse novum in imaginatione quod aliquid imaginetur montes aureos, quos nunquam vidit: quia tamen vidit et aurum et montem, potest naturali motu imaginari in homine phantasma aurei montis; et hoc etiam modo dæmon potest aliquid novum imaginationi offerre, secundum diversas compositiones motuum et specierum, quasi quorundam seminum in organis sensibilibus latentium, quorum virtutem ipse cognoscit.

AD DECIMUM dicendum, quod sicut Augustinus dicit in lib. de Trin. (lib. III, cap. IX), multa dæmones possunt virtute suæ naturæ quæ non possunt propter prohibitionem divinam. Dicendum est ergo, quod dæmones possunt virtute suæ naturæ phantasmata perturbando, totaliter intelligibile cognitionem hominis impedire, sicut patet in arreptitiis: non tamen semper hoc facere permittuntur.

AD UNDÈCIMUM dicendum, quod quia Angelus bonus vel malus ubi operatur ibi est, secundum Damascenum (lib. I, cap. XVII, et lib. II, cap. III), consequens est quod quando dæmon humores et spiritus commovet ad aliquid ostendendum, ibi existat. Quod autem dicit Hieronymus quod dæmon non est intus in idolo, non est intelligendum quod non possit intus esse in idolo: quia cum sit spiritualis substantia, non impeditur corpora penetrare: sed intelligitur quod non est in idolo sicut anima in corpore, ut ex idolo et dæmone fiat aliquid unum, sicut Gentiles arbitrabantur.

ARTICULUS XII. — *Utrum dæmones possint immutare hominis intellectum.*

Duodecimo quæritur, utrum dæmones possint immutare hominis intellectum. Et videtur quod non. Intellectus enim hominis comparatur soli, secundum illud quod dicitur Sap., v. 6, ex persona impiorum: *Sol intelligentie non est ortus nobis.* Sed dæmon non potest immutare solem visibilem. Ergo multo minus potest immutare intellectum humanum.

2. Præterea, nihil transmutatur nisi quod est in potentia. Sed anima humana est in actu completo quantum ad intelligibilia, et etiam quantum ad imaginabilia: dicit enim Augustinus, XII super Genes. ad litter. (cap. XVI, a med.): *Quamvis prius videamus aliquod corpus quod antea non videbamus, atque inde incipiat imago ejus esse in spiritu nostro quod illud cum absens fuerit recordemur; tamen eandem ejus imaginem, non corpus in spiritu, sed ipse spiritus in seipso facit; et in X de Trinit. (cap. V, circa fin.), dicit, quod anima imagines corporum convolvit et rapit facta in semetipsa de*

semetipsa. Ergo videtur quod non possit intellectus hominis a dæmone immutari.

3. Præterea, magis appropinquat intellectui humano vis imaginativa quam dæmon: quia vis imaginativa radicatur in eadem essentia animæ. Sed vis imaginativa non potest immutare vim intellectivam hominis, quia immateriale non immutatur a materiali. Ergo videtur quod dæmon non possit intellectum hominis immutare.

4. Præterea, intellectus se habet ad intelligibilia sicut materia ad formas, quæ fit in actu per formas, sicut intellectus per intelligibilia. Sed si aliqua materia sit quæ habet aliquam formam semper sibi præsentem, nunquam potest immutari ad aliam formam, sicut patet in corpore cœlesti. Intellectus autem humanus habet aliquid intelligibile semper sibi præsens, scilicet seipsum, quia ipse intelligibilis est. Ergo nullo modo dæmon potest eum immutare ad aliquid intelligibile.

5. Præterea, intellectus proprie immutatur a docente, qui reducit ipsum de potentia in actum, ut patet per Philosophum in VIII Physic. (comm. xxxii). Sed solus Deus interius docet, ut patet per Augustinum in lib. de Magist. (cap. xi, xiii et xiv). Ergo videtur quod dæmon non potest interius intellectum immutare.

6. Præterea, intellectus immutatur per illuminationem. Sed illuminare intellectum humanum competit Deo, qui illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum, ut dicitur Joan. i: non autem convenit dæmoni, quia nulla est conventio lucis ad tenebras, ut dicitur II ad Corinth., vi. Ergo videtur quod dæmones non immutent intellectum humanum.

7. Præterea, cognitio intellectiva secundum duo fit: scilicet secundum lumen intelligibile, et secundum species intelligibiles. Sed dæmon non potest movere animam ad cognitionem intelligibilem ex parte luminis intellectualis, quia hoc præexistit in homine a natura; similiter etiam nec ex parte specierum intelligibilium, quia species intellectus substantiæ spiritualis sunt universales, et improprietate intellectui humano. Nullo ergo modo dæmon potest immutare animam humanam ad intelligibilem cognitionem.

8. Præterea, Augustinus dicit in lib. LXXXIII Quæstionum (quæst. xxxii), quod qui non intelligit verum, nihil intelligit. Sed ad dæmonem potius pertinet inducere hominem in falsitatem quam in veritatem, secundum illud Joan., vii, 44: *Cum loquitur mendacium, ex propriis loquitur*. Ergo videtur quod dæmones non possunt immutare animam hominis ad cognitionem.

1. Sed contra est quod Augustinus dicit, XVIII de Civit. Dei (cap. xviii a med.), quod quidam philosophus quædam Platonicæ dogmata cuidam in somnis exposuit; quod operationi

dæmonum Augustinus attribuit. Ergo dæmones possunt immutare animam hominis ad aliquid intelligendum.

2. Præterea, super illud Job, xxxvii: *Ingreditur bestia latibulum suum*, dicit Gregorius in Moralibus (lib. XXVII Moral., cap. xviii in novis exemplar.) quod dæmon in mentem etiam sanctorum ingredi potest; sed manere ibi non potest. Ergo videtur quod possit mentem hominis movere ad aliquid intelligendum.

3. Præterea, Augustinus dicit in XIX de Civit. Dei, quod dæmon potest uti anima sapientis ut vult. Sed anima sapientis est potentissima. Ergo videtur quod multo magis dæmon possit alias animas movere ad aliquid intelligendum.

4. Præterea, Augustinus dicit, XII super Genes. ad litter. (cap. viii et xxvi), quod sicut spiritus imaginarius hominis adjuvatur ut formas imaginarias videat; ita etiam mens ejus adjuvatur, ut eas intelligere possit. Sed dæmon adjuvando vim imaginariam movet ad visionem imaginariam. Ergo adjuvando mentem movet ad aliquid intelligendum.

Respondeo dicendum, quod circa operationem dæmonis duo sunt consideranda; primo quidem quid possit ex virtute propriæ naturæ; secundo quomodo naturali virtute utatur ex malitia propriæ voluntatis. Quantum ergo ad virtutem propriæ naturæ, eadem possunt dæmones quæ et boni Angeli; quia est eorum eadem natura communis. Est autem differentia in usu virtutis secundum bonitatem et malitiam voluntatis; nam boni Angeli ex caritate hominem ad bonum juvare intendunt ad perfectam cognitionem veritatis, quam dæmon impedire intendit, sicut et alia hominis bona. Est autem considerandum, quod intellectualis hominum operatio secundum duo perficitur; scilicet secundum lumen intelligibile, et secundum species intelligibiles; ita tamen quod secundum species fit apprehensio rerum; secundum lumen intelligibile perficitur iudicium de apprehensio. Inest autem animæ humanæ naturale lumen intelligibile, quod quidem ordine naturæ est infra lumen angelicum; et ideo, sicut in rebus corporalibus superior virtus adjuvat et confortat inferiori virtutem; ita per lumen angelicum confortari potest lumen intellectus humani ad perfectius iudicandum; quod Angelus bonus intendit, non autem Angelus malus. Unde hoc modo Angeli boni movent animam ad intelligendum, non autem dæmones. Ex parte autem specierum Angelus bonus vel malus potest immutare hominis intellectum ad aliquid intelligendum, non quidem influendo species in ipsum intellectum, sed quedam signa exterius adhibendo, quibus intellectus excitatur ad aliquid apprehendendum; quod etiam homines facere possunt: sed etiam ulterius Angeli boni vel mali possunt interius quodammodo disponere et ordinare species imaginarias, secundum quod competit ad aliquid intelli-

gibile apprehendendum. Quod quidem Angeli boni ordinant ad hominis bonum, daemones autem ad hominis malum; vel quantum ad effectum peccati, prout scilicet homo ex his quæ apprehendit, movetur ad superbiam, vel ad aliquod aliud peccatum; vel ad impediendum ipsam intelligentiam veritatis, secundum quod per aliqua apprehensa ducitur homo in dubitationem quam solvere nescit, et sic trahitur in errorem. Unde Augustinus dicit in lib. LXXXIII Quæst. (quæst. XII), quod daemon quibusdam nebulis implet omnes meatus intelligentiæ, per quos pandere lumen rationis radius mentis solet.

AD PRIMUM ergo dicendum, quod intellectus humanus possibilis non comparatur soli, sed magis aeri, vel cuicunque diaphano illuminabili. Intellectus autem agens, ut dicit Themistius in comment. III de Anima, secundum Platonem quidem (in dialog. de justo) comparatur soli, quia ponebat intellectum agentem esse substantiam separatam; unde Augustinus in lib. Soliloquiorum I, cap. VII et VIII Deum comparat soli; sed secundum Aristotelem (lib. III de Anima, com. XVIII), intellectus agens comparatur lumini in aliquo corpore participato.

AD SECUNDUM dicendum, quod falsum est animam esse in actu completo nec quantum ad intelligibilia, nec quantum ad sensibilia. Nam respectu intelligibilem in anima humana distinguitur duplex intellectus; scilicet intellectus agens, et intellectus possibilis. Intellectus autem possibilis est in potentia ad omnia intelligibilia; unde comparatur tabule in qua nihil est scriptum, secundum Philosophum in III de Anima (com. XIV). Sed intellectus agens est quidam actus omnium intelligibilem, quo est omnia intelligibilia fieri, non quidem ita quod contineat in se omnia intelligibilia in actu, sicut nec lumen, cui comparatur, continet in se colores in actu; sed et lumen facit omnes colores esse visibiles actu, et intellectus agens facit omnia intelligibilia actu. Et secundum hoc, species intelligibiles non faciunt corpora aut sensus corporei in intellectu; sed ipse intellectus facit eas per intellectum agentem, et recipit eas per intellectum possibilem; sicut si oculus corporalis haberet lumen, et esset lucidus actu, faceret colores visibiles actu, in quantum esset lucidus in actu; et recipere eos, in quantum esset diaphanus carens omni colore; sicut aliquoties patet in oculo cati. Quantum vero ad imaginabilia, manifestum est quod vis imaginativa non est in actu perfecto omnium imaginabilem; sed reducitur in actum per impressionem sensus. Est enim phantasia motus factus a sensu secundum actum, ut dicitur in lib. de Anima (lib. II, com. CLXI); alioquin cæcus natus posset imaginari colores. Sensus autem fit in actu per actionem sensibilibus in organum sensus; unde Augustinus dicit in XI de Trinit. (cap. XI), quod sensus accipit speciem ab eo corpore quod sentimus; et a sensu memoria, a memoria vero

acies cogitantis. Quod vero dicitur in XII super Genes. ad litter. (cap. XVI), quod *corporis imaginationem non corpus in spiritu, sed ipse spiritus in seipso facit*, intelligendum est quod virtus incorporea exterioris sensibilis non est sufficiens ad hoc quod faciat speciem sensibilem in quantum sentitur, vel speciem imaginariam, in quantum est imaginata; sed hoc est ex virtute animæ; habet tamen corpus exteriori virtutem immutandi corporea organa, quam immutationem sequitur perceptio sensus per virtutem animæ. Unde Augustinus dicit in XI de Trin. (cap. II): *Non possumus quidem dicere quod sensum gignat res visibiles; gignit tamen formam vel similitudinem suam, quæ fit in sensu, cum aliquid videndo sentimus*. Et sic etiam intelligenda sunt omnia alia verba Augustini his similia. Quamvis etiam secundum quendam alium modum possit intelligi; quod spiritus faciat formas imaginarias in seipso, in quantum scilicet diversimode componendo novas formas imaginarias gignit, sicut phantasma aurei montis, ut supra dictum est.

AD TERTIUM dicendum, quod vis imaginativa magis convenit cum intellectu humano, subjecto; sed quantum ad rationem speciei plus convenit cum eo intellectus Angeli boni vel mali; unde aliquo modo potest intellectus Angeli vel daemone movere intellectum hominis, quo non potest ipsum movere vis imaginativa; et tamen vis imaginativa quodammodo movet intellectum possibilem, non quidem virtute sua, sed virtute intellectus agentis. Dicit enim Philosophus in III de Anima (text. XXXIX), quod sicut se habent colores ad visum, ita se habent phantasmata ad intellectum possibilem; unde sicut lumen dat coloribus quendam virtutem instrumentalem faciendi immutationem spiritualem in sensu, ita et phantasmata, in quantum instrumentaliter agunt in virtute intellectus agentis, faciunt intellectum possibilem in actu intelligibilem specierum.

AD QUARTUM dicendum, quod aliter est de intellectu Angeli et intellectu humano. Intellectus enim Angeli est sicut aliquod ens actu in genere intelligibilem; et ideo intelligit essentiam suam secundum seipsam, et per eam intelligit quæcumque alia intelligit. Non enim est inconveniens quod per unam formam recipiatur alia, sicut per superficiem recipitur color; unde corpus quod semper habet superficiem, potest ab aliquo extrinseco immutari ad hoc vel illud. Sed intellectus possibilis animæ humanæ est sicut ens omnino in potentia in genere intelligibilem; et ideo non potest intelligere seipsam nisi secundum quod fit actu per speciem intelligibilem.

AD QUINTUM dicendum, quod solus Deus docet interius operando, qui est auctor etiam ipsis visibus naturalibus; potest tamen vel Angelus vel daemon vel homo docere, represen-

tando intellectui suum objectum, ut supra, in corp. art. et art. præc., dictum est.

AD SEXTUM dicendum, quod intellectus potest moveri non solum ex parte intelligibilis, sed etiam ex parte objecti, ut dictum est (loc. cit.).

AD SEPTIMUM dicendum, quod bonus Angelus potest movere intellectum hominis ex parte luminis, non quidem causando lumen naturale in ipso, sed confortando, ut dictum est: sed tam Angelus quam dæmon potest movere intellectum hominis ex parte speciei intelligibilis; non quidem æquales species humano intellectui ingerendo suis speciebus, sed eo modo quo supra dictum est, componendo formas imaginatas, vel etiam aliqua exteriora signa adhibendo; sicut etiam homo profundas conceptiones intelligibiles quæ habet, potest aliis notificare, explanando eas secundum quod congrui intellectui auditorum.

AD OCTAVUM dicendum, quod per ipsa verba quæ dæmon manifestat, intendit hominem ad mendacium perducere.

Circa ea vero quæ in contrarium obijciuntur, considerandum est, quod dæmon dicitur ingredi posse mentem hominis, non secundum substantiam, sed secundum effectum; in quantum scilicet instigat hominem ad aliquid cogitandum. Dicitur etiam, quod potest uti anima sapientis ut vult, in quantum aliquando, Deo permittente, impedit usum rationis in homine, sicut patet in arreptitiis.

Et hæc quidem circa quæstiones de malo dicta sufficiant.

DE SPIRITUALIBUS CREATURIS

QUÆSTIO UNICA

DE SPIRITUALIBUS CREATURIS

(In undecim articulos divisa.)

1° Enim quæritur, utrum substantia spiritualis sit composita ex materia et forma; 2° utrum substantia spiritualis possit uniri corpori; 3° utrum substantia spiritualis, quæ est anima humana, uniatur corpori per medium; 4° utrum tota anima sit in qualibet parte corporis; 5° utrum aliqua substantia spiritualis creata, sit non unita corpori; 6° utrum substantia spiritualis celestis corpori uniatur; 7° utrum substantia spiritualis corpori aereo uniatur; 8° utrum omnes Angeli different specie ab invicem; 9° utrum intellectus possibilis sit unus in omnibus hominibus; 10° utrum intellectus agens sit unus omnium hominum; 11° utrum potentie animæ sint idem quod animæ essentia.

ARTICULUS PRIMUS. — *Utrum substantia spiritualis sit composita ex materia et forma.*

Quæstio est de spiritualibus creaturis. Et primo quæritur, utrum substantia spiritualis creata, sit composita ex materia et forma. Et videtur quod sic. Dicit enim Boetius in lib. de Trin. (ante med.): *Forma simplex, subjectum esse non potest.* Sed substantia spiritualis creata, est subjectum scientiæ et virtutis et gratiæ. Ergo non est forma simplex. Sed nec est materia simplex, quia sic esset in potentia tantum, non habens aliquam operationem. Ergo est composita ex materia et forma.

2. Præterea, quælibet forma creata est limitata et finita. Sed forma limitatur per materiam. Ergo quælibet forma creata, est forma in materia. Nulla ergo substantia creata, est forma sine materia.

3. Præterea, principium mutabilitatis est materia; unde, secundum Philosophum, necesse est ut materia imaginetur in re mota. Sed substantia spiritualis creata, est mutabilis; solus enim Deus naturaliter immutabilis est. Ergo substantia spiritualis creata habet materiam.